

Van rustig wit tot knalrood en gifgroen Gemeenten beken

Kleur in de Pilotenstraat, Vinexlocatie Ypenburg in Den Haag
(foto: Beata Franso)

De Regenboogwijk en de woontorens Rode Donders in Almere, de blauwe Rekenkamer in Den Haag, de veelkleurige woningen in de Haagse Vinexlocatie Ypenburg: er zijn wel degelijk uitgesproken voorbeelden van gedurfd kleurgebruik in de openbare ruimte. Maar de doorsnee gemeente kent een volstrekt willekeurige mengelmoes van 'veilig' wit, gedekte tinten en overgeschilderde historische panden. Was het de intuïtie van de architect of vooral zijn scoringsdrang? En welke rol speelt de gemeente in het geheel? Kleurgebruik in de openbare ruimte is prima, maar dan wel bewust.

kleur

Doe maar gewoon dan doe je al gek genoeg. Een uitdrukking die volgens kleurdeskundige en beeldend kunstenaar Beata Franso ook zeker opgeld doet als het gaat over het huidige kleurgebruik in de Nederlandse openbare ruimte. In de Stijlperiode in de jaren twintig durfden ze tenminste nog. Daarvan getuigen de lichtgrijze panden met knalrode, blauwe en felgele kozijnen, die het resultaat waren van samenwerking tussen architecten en beeldend kunstenaars. Veertig jaar later werden die primaire kleuren ineens 'lelijk' gevonden en zijn al deze prachtige panden stuk voor stuk overgeschilderd in toentertijd modieus groen en bruin.

'Eeuwig zonde natuurlijk', vindt Franso, die samen met haar vader, die architect is, het Rotterdamse Stulemeijercomplex en het Haagse Papaverhof in de jaren negentig weer terugbracht in de oorspronkelijke kleuren. 'Hoewel alle architecten de voorbeelden uit de Stijlperiode kennen, doen ze er helemaal niets meer mee.' Met het postmodernisme uit de jaren tachtig en negentig als laatste eruptie is de moderne architectuur volgens Franso stukken voorzichtiger geworden. 'Natuurlijk zijn er

statements gemaakt, zoals de Regenboogwijk in Almere en de veelkleurige woningen van architectenbureau MVDV in Ypenburg, maar dat soort projecten is absoluut in de minderheid. Uiteindelijk bouwen we toch wat de mensen willen: veel wit, lekker rustig en vooral niet te raar.'

Identiteit, sociale veiligheid en duidelijkheid

Kleuren in de openbare ruimte kunnen verschillende functies hebben. De ontwerpers in Almere hebben heel bewust kleur aangebracht zodat mensen zichzelf kunnen terugvinden. Wie in de Regenboogwijk of in een van de Rode Donders woont, krijgt op een gegeven moment vanzelf een bepaalde relatie tot die kleur die vervolgens kan leiden tot een eigen identiteit: 'Die rode kleur hoort bij mij, daar woon ik'.

In Tirana, de hoofdstad van Albanië, wilde de burgemeester, die tevens kunstenaar was, iets doen zodat de bewoners weer trots zouden zijn op hun stad. Met behulp van Europese fondsen heeft hij grote delen van de grauwe communistische flatblokken laten beschilderen in felle en vrolijke kleuren. Behalve dat het er heel trendy uitziet, heeft het een verassend effect gehad op de sociale veiligheid in de wijk. De bewoners zijn weer trots op hun wijk. Ze gooien geen troep meer op straat en ze spuiten geen graffiti meer op de muur. Zo heeft bewust kleurgebruik dus ook een effect op de kwaliteit van de leefomgeving.

Een derde functie van kleur in de openbare ruimte is het overzichtelijk en herkenbaar maken van de stad, zodat het makkelijker is de weg te vinden. Een voorbeeld hiervan zijn de gele klinkers in het centrum van Groningen.

Van oranje naar groen na buurtprotest: een door architectenbureau MVDV ontworpen gebouw voor een grafische studio in Amsterdam (foto's: boven: Hollandse Hoogte /onder: Jan Vonk)

Hoewel ze geen enkele kleur echt ongeschikt vindt, stelt Franso tegelijkertijd dat toch niet alle kleuren altijd en overal kunnen. Het hangt volgens haar heel erg af van de omgeving en de functie van een gebouw. Lang niet alle panden lenen zich voor zoiets spectaculairs als het door architectenbureau MVDV voor een grafische studio ontworpen gebouw aan de Weesperzijde in Amsterdam. Oorspronkelijk was het oranje, maar na klachten van de omwonenden werd het als compromis groen geschilderd.

Franso: 'Omdat de omgeving bestond uit een rommelig binnenterrein met veel grauwe gevels, had dat oranje pand daar juist een mooie ordenende werking. Nu het gebouw groen is geverfd, oogt het wat rustiger, maar dat effect is er nog steeds.'

Volgens Franso heeft dat alles te maken met het bewust kiezen voor kleuren; iets wat eigenlijk nauwelijks wordt gedaan. 'Gemeentebestuurders doen maar wat', merkt ze op. 'Ze huren een architect in en die bepaalt hoe alles er uit gaat zien, inclusief de kleuren. Natuurlijk heeft architect Liesbeth van der Pol een heel goed verhaal bij de woontorens Rode Donders bij Almere en ook kleurenpaletten gebaseerd op bijvoorbeeld "de seizoenen" zijn legitiem, maar architecten werken vaak erg intuïtief en willen graag hun eigen ding doen. Er wordt lang niet altijd bewust gekozen voor kleuren die de samenhang met de omgeving en de kracht van het gebouw versterken.'

Gele klinkers

Om dat laatste juist te bevorderen, zet waarnemend burgemeester van Lansingerland, Bas Eenhoorn, zich als voorzitter van Stichting Kleur Buiten in voor het bewust gebruik van kleuren in de openbare ruimte. 'Er is wel een heleboel kleur in de Nederlandse steden en dorpen, maar daar zit zelden een plan achter', merkt ook hij op. Uit een enquête die de stichting twee jaar geleden onder gemeentebestuurders hield naar de mate waarin ze op de hoogte waren van bewust kleurgebruik in hun eigen gemeente, kwamen over het algemeen zeer oppervlakkige antwoorden. Eenhoorn: 'Sommige bestuurders dachten dat hun gemeente daar niets aan deed, andere hadden geen idee wat wij met bewust kleurgebruik bedoelden en slechts een enkeling kon er iets positiefs over vertellen. Burgemeester Wallage van Groningen bijvoorbeeld. In het centrum van de stad liggen gele klinkers in plaats van alleen maar

rode baksteen. Zo weet iedereen waar hij zich bevindt en is het makkelijker om de weg te vinden. Ook in 's-Hertogenbosch heeft het combineren van materiaal en kleur voor een enorme upgrade gezorgd.'

Zaans Groen

Omdat lang niet alle gemeenten zo gedreven zijn als Groningen en 's-Hertogenbosch probeert Stichting Kleur Buiten architecten, stedenbouwkundigen en welstandscommissies bewuster te laten nadenken over kleur in het ontwerp. 'Als er

Pand in de Wijnstraat in Dordrecht, voor (links) en na de verfbeurt volgens de kleurwaaier (foto: architectenmaatschap Groeneweg & Van der Meijden)

in welstandscommissies überhaupt al wordt nagedacht over kleurgebruik, dan is dat in negatieve zin: hoe zorgen we ervoor dat een bepaald onderdeel van een gebouw zo veel mogelijk wegvalt in de omgeving. Terwijl het accentueren door middel van kleuren natuurlijk veel interessanter is dan het wegmoffelen.' Een andere manier om het kleurgebruik in een stad te stimuleren is het vastleggen van kleureisen in verordeningen. 'Wij hebben een onderzoek gedaan in de stad Turijn', vertelt Eenhoorn. 'Daar zijn alle kleuren die gebruikt moeten worden, vastgelegd in een complete verordening. Ook in Nederland is een aantal gemeenten waar kleurvoorschriften worden gegeven in bouwvergunningen. In cultuurhistorische steden en oude centra met beschermd stadsgezicht is dat bijna altijd het geval. Zo is het Zaans Groen het enige groen dat in het historische centrum van Zaanstad gebruikt mag worden. Ook de Dordtse kleurwaaier moet strikt worden nageleefd. Maar daarbuiten is alles vrij en dan is het maar hopen dat er bewust mee wordt omgegaan.'

Historische kleuren in Dordrecht

Een groepje Dordtse kunstenaars, vormgevers en architecten ergerde zich dood aan de mengelmoe van kleuren en stijlen in de oude binnenstad. Ze wilden weten hoe Dordrecht er in vroeger tijden uit moet hebben gezien. In opdracht van Monumentenzorg onderzochten ze monsters van eeuwenoude verflagen, wat uiteindelijk leidde tot vijftien historische kleuren. Aan de hand van een kleurstaal met zeer tot de verbeelding sprekende kleuren als Staalzwart, Zeepaert grijs, Pakhuisgroen, Paarse Dodekop en Gele Oker hebben vervolgens alle monumenten in het historisch centrum van Dordrecht een flinke opknappbeurt gekregen. 'Erg interessant om te zien', vertelt architect Hendrik Jan Groeneweg, betrokken bij het project, 'is de verschuiving van donker naar steeds lichtere tinten en uiteindelijk, in de huidige tijd, naar volledig wit. De kleurkeuze was grotendeels gebaseerd op de verfkleuren die op dat moment voor handen waren. In de zestiende eeuw was dat vooral oker, gemaakt van lijnolie en bergkristalpigmenten. Omdat deze verf iedere twee jaar overgeschilderd moest worden en er steeds meer van het sterkere loodwit voorhanden kwam, werden de huizen alomarm lichter.'

Een andere verklaring voor de toepassing van bepaalde kleuren, was het feit dat men graag natuursteen en ander edeler materiaal imiteerde. 'Een zandstenen huis was voor velen onbetaalbaar', aldus Groeneweg. 'Maar niets stond hen in de weg om hun buitenmuren in Bentheimerkleur te schilderen, een pigment dat verdacht veel lijkt op zandsteen.' De Dordtse kleurwaaier heeft uiteindelijk geresulteerd in een kleurenstrategie voor het hele beschermde stadsgezicht van Dordrecht. 'Alle bezitters van een monument die dat willen overschilderen zijn verplicht om in de Dordtse kleuren te werken', aldus Groeneweg. 'Het ziet er prachtig uit en de hele stad knapt er van op. Sommige bewoners van Dordrecht zijn zelfs zo enthousiast dat ze de kleurwaaier gebruiken om inspiratie op te doen voor het opknappen van hun eigen huis.'

Tips voor gemeentebestuurders

- Denk bij het bouwen van nieuwbouwwijken vooraf na over de functie die kleur daar moet hebben
- Maak nog voor de opdracht is vergeven een masterplan over de kleuren die wenselijk zijn voor de omgeving
- Kijk naar het concept als geheel en betrek er ook de omgevingsfactoren bij zoals de bestrating en het groen
- Praat daarover met de architect en de stedenbouwkundige
- Laat de welstandscommissie adviseren over kleurgebruik
- Betrek er in een vroege fase van het bouwontwerp een kleurdeskundige bij
- Zorg voor een goede samenwerking tussen alle betrokken partijen
- Inspraak voor burgers in de kleurkeuze is goed, maar zorg wel voor duidelijk afgebakende alternatieven en hou het vooral niet te open
- Zorg voor voldoende kleurafwisseling en contrasten in de wijk: kies voor lichte én donkere gevels en werk niet steeds met dezelfde kleur baksteen anders wordt het snel eentonig
- Doe onderzoek naar de historische kleuren van de stad – welke kleuren waren dominant – en maak daar een eigentijdse vertaling van

Kleurpolitie

Tegelijkertijd vraagt Eenhoorn zich af of het vastleggen van kleurgebruik in de openbare ruimte in verordeningen wel wenselijk is. 'In Den Haag is van oudsher veel witte kalk aanwezig. Stel, dat we zouden voorschrijven dat alles in Den Haag alleen nog maar in 'Haags Wit' wordt geschilderd. Het spierwitte Stads kantoor past daar natuurlijk prima in, maar Aldo van Eyk zou afhaken en terecht vind ik, want hij had nu eenmaal blauw in zijn hoofd voor de Rekenkamer.'

De Dordtse kleurenwaaier ziet Eenhoorn als een totaal ander geval. 'Dat is een heel palet met vijfenvijftig historische kleuren. Als bewust gebruik wordt gemaakt van die waaier, ontstaat een harmonieus geheel dat in al zijn variëteit toch een mooie eenheid wordt.' Franso is minder enthousiast over het voorschrijven van kleuren, ook al zijn ze dan toevallig historisch. 'Ik ben

absoluut geen voorstander van een kleurpolitie', merkt ze op. 'De kleurenwaaier Dordrecht is een handige tool voor particulieren die hun huis willen schilderen en voor lokale overheden die het kunnen gebruiken als leidraad in het welstandsbeleid, maar het moet niet doorslaan. Ik geloof erg in de vrijheid van het individu. Het idee om de historische kleuren op nieuwbouw toe te passen, vind ik dan ook niet goed.'

Op die manier wordt het wel heel tuttig allemaal; alsof je in een openluchtmuseum loopt. Het past toch juist prima bij een grote stad als Dordrecht dat de een zijn balkon roze verft en de ander gifgroen? Dat houdt het stadsbeeld dynamisch, zou ik zeggen.'

www.franso.com

www.kleurbuiten.nl

De Regenboogwijk in Almere
foto: Axipress)

